

Voitonhimon ongelma

Voitonhimo on yksi ahneuden merkittävimmistä muodoista nyky-yhteiskunnassa. Jani Pulkki tarkastelee artikkelissaan voitonhimoa ja sen oikeuttamisen kehitystä länsimaisen ajattelun perinteessä. Voitonhimoa on antiikin filosofiasta alkaneen perinteen mukaisesti pitkään pidetty paheena ja siten ihmisen negatiivisena ominaisuutena, josta tulee pyrkiä erilaisin keinoin pois. Filosofisen ajattelun muutoksen Pulkki kytkee liberalistisen ajattelun ja kristinuskon oppien yhteen kietoutumiseen, jonka seurauksena voiton tavoittelua alettiin pitää hyveenä. Voitonhimon ja planeettamme luonnonvarojen käytön välillä valitsee ristiriita, joka edellyttäisi muutosta ajattelussa, jossa ihminen nähdään ensisijassa omaa etuaan tavoittelevana kuluttajana.

Johdanto

Voitonhimo on voitontavoittelun äärimuoto ja käsitettä voidaan käyttää aikamme yhteiskuntafilosofisia ajattelutapoja analysoitaessa. Teemaan orientoimiseksi voidaan kysyä: Onko sivilisaatiomme rakentunut voitonhimoiseksi? Kysymys on ajankohtainen, kun poliittisia päätöksiä perustellaan yhä useammin kilpailukyvyllä ja kilpailun logiikkaa ulotetaan yhä useammille elämän alueille. Kirjoituksen tarkoituksena onkin analysoida voitonhimoa, sen juurtumista nyky-yhteiskunnan ajattelutapoihin sekä sen synnyttämiä ongelmia hyve-eettisestä perspektiivistä.

Kasvavasta väestönkasvusta ja kulutuksesta seuraava lisääntyvä niukkuus tekee voitonhimonsta huomionarvoisen ongelman. Rooman klubin Kasvun rajat -raportin 30-vuotispäivitysversion tehneet tutkijat arvioivat, että

jatkettaessa 1900-luvun kehitystrendejä entiseen tapaan muutamassa vuosikymmenessä luonnonvarojen käyttöön saattamisesta tulee niin kallista, ettei talous enää tuotantomäärien pienentyessä kasva. Tämä pakottaa myös palvelualat ja maatalouden laskuun, joista yhdes- sä seuraa kuolleisuuden kasvua. (Meadows, Randers, Meadows 2004)

Taloudellinen vapaus, jota uusliberalistit ovat vaatineet 1980-luvulta asti, luo voitonhimon kehitykselle edellytyksiä ilman, että tätä nähdään merkittävänä ongelmana. Niukkuuden kohdistuessa elämän keskeisiin resursseihin, voi tästä seurata tulevaisuudessa väkivaltaisiakin konflikteja, kuten Thomas Homer-Dixon (1999) ennustaa. Konflikteja tulee, jos emme onnistu jakamaan niukko- ja resursseja sopuisassa yhteistyössä ja so-

vittamaan kulutusta maapallon kantokyvyn rajoihin. Voitonhimo on ollut mukana aiheuttamassa monia väkivaltaisia murhenäytelmiä ihmisen historiassa ja voi tehdä niin tulevaisuudessakin.

Voitonhimo

Voitonhimon ilmenemismuodot historiassa muuttuvat, mutta tajunnallisena ilmiönä se on perustaltaan sama kuin siitä puhuneilla antiikin filosofeilla. Voitonhimo käsitteenä on suomennos kreikan sanasta *pleonexia*, joka käännetään usein ahneudeksi, kyltymättömäksi haluksi saada jotain (Hobbes 1651, 212; Fissel 2009, 38) kyseenalaisinkin keinoin. Timo Airaksinen (1999, 178–179) on todennut, että yhteiskuntamme houkuttelee meitä ahneuteen infantiililla tavalla sikäli, että haluamme lisää, vaikka meillä on jo liikaa. Markkinointikoneiston viettelässä meitä haluamaan ja nauttimaan pohtimatta haluamisen seurauksia maapallon kantokyvyille elinkelpoisuudelle, voidaan Airaksisen luonnehdintaa pitää myös osuvana voitonhimon aikalaiskuvauksena.

Intohimoa ja kunnianhimoa pidetään nykyään yleensä myönteisinä asioina, ja voitonhimestä puhutaan usein eufemismien voiton nälkänä, insenttiiveinä ja kannustimina. Moderni maailma ei ole yleensä nähnyt voitonhimoa ongelmana tai paheena (MacIntyre 2004, 166). Monet erityisesti ennen modernia aikaa vaikuttaneet filosofit, kuten Platon, pitivät kaikkia himoja ihmisen irrationaaliseen ja eläimelliseen puoleen liittyvinä asioina. Sitä vastoin järjen ohjaamat kohtuulliset ja yksinkertaiset halut, joita on yleensä vain kasvatukseltaan parhailla, nähtiin hyväksyttävänä. Valtion tulee Platonin mukaan hillitä halunsa järkevällä itsehallinnalla (Platon 1999a, 430e–431e). Valtion halujen hillitsemisen ajatus on kulutusyhteiskunnalle varsin ajankohtainen.

Voiton tavoittelu merkitsi Sokrateelle yksinkertaisesti hyödyn tavoittelua. Voiton saaminen merkitsee siten hyötymistä. Voitosta kilpaillaan lähinnä arvostettujen ja hyödyllisiksi koettujen asioiden kohdalla. Arvottomista ja pahoista asioista kilpaillaan lähinnä silloin, kun niitä erehdytään pitämään hyvinä ja arvokkaina. (Platon 1999b, 226d–227e) Asioiden arvostus voitoiksi ja tappioiksi määritetty kulttuurisissa ja historiallisissa virtauksissa,

erilaisten ajattelutapojen, uskomuksien käsitysten sosiaalisissa todellisuuksissa. Voittoa tavoitellaan kilpailutilanteissa, joista sukeutuu jollain kriteereillä arvioiden voittajia ja häviäjiä. Kilpailu itsessään on melko yksinkertainen asia. Kilpailu ytimeltään on säänneltyä sosiaalista toimintaa, jossa kaksi tai useampi toimijaa yrittää saada haltuunsa niukkaa resurssia (High 2001, xiv–xv). Monimutkaisen asian kilpailusta tekee sen lukemattomat ilmenemismuodot lähes kaikessa inhimillisessä vuorovaikutuksessa. Resurssit, jotka tulevat eri syistä kilpailun kohteeksi voivat olla melkein kaikkea ihmisen maailmassa, esimerkiksi tunnustusta, sosiaalista pääomaa, kulttuurista pääomaa, taloudellista pääomaa, luonnonvaroja, valtaa, kauneutta ja terveyttä. Voittajaksi sanotaan toimijaa, joka saa kilpailutilanteessa haltuunsa eniten tavoiteltua resurssia.

Mitä himo voitonhimossa sitten tarkoittaa? Himoilla kuvataan yleisesti liiallista halua, mikä siis pitkään arvotettiin kielteiseksi asiaksi ja edelleen arvotetaan tietyissä erityistä haittaa aiheuttavissa asioissa (esim. pelihimo/peliriippuvuus). Voitonhimossa on kysymys jollain tapaa liiallisesta tai kohtuuttomasta voittamisen halusta, miten tämä ymmärrettäänkin. Platonia mukaellen voitonhimo on irrationaalista, sillä järkevää olisi juuri halujen ja himon hillitsemiseen tähtäävää itsehallinta sekä kohtuullisuus. Kohtuullinen ja järkevä ei ota tarvettaan enempää, eikä himoitse irrationaalisesti ylimääräistä. Koska voitonhimo ei ole järjen ja kohtuullisuuden hyveen kontrollisissa, se on muihin hillittömyyden muotoihin vertautuva pahe. Antiikin Roomassa vaikut-

---

*Timo Airaksinen (1999, 178–179)
on todennut, että yhteiskuntamme
houkuttelee meitä ahneuteen
infantiililla tavalla sikäli,
että haluamme lisää,
vaikka meillä on jo liikaa.*

---

taneen Ciceron mukaan ”On oltava vapaa kaikesta mikä saattaa mielen pois tasapainosta: himosta ja pelosta, mielen harmista ja riemusta sekä suuttumuksen tunteesta, jotta mielessä asustaisivat tyyneys ja levollisuus, ominaisuudet jotka tuovat mukanaan luonteenlujuutta ja arvokkuutta” (Cicero 2002, 129). Mikä sitten on kohtuullista voiton tavoittelua (jos sellaista on) ja mikä on kohtuutonta voitonhimoa?

Kyltymättömät tarpeet

John Maynard Keynes erotti toisistaan absoluuttiset ja suhteelliset tarpeet. Tämä erottelu on valaiseva voitonhimon määrittämisen kannalta. Absoluuttiseksi voidaan kutsua toisista ihmisistä riippumattomia tarpeita. Usein absoluuttiseksi tarpeiksi mainitaan ravinto, terveys, sanitaatio, koulutus, oikeuslaitos ja asuminen – siis inhimillisiä perustarpeita. Suhteelliset tarpeet puolestaan edellyttävät vertailua kanssaihmissen ominaisuuksiin, eivätkä useimmiten koske elämän välttämättömyyksiä. Suhteellisten tarpeiden tyydyttäminen saa meidät tuntemaan itsemme jotenkin toisia paremmiksi. Vertailu toisiin ihmisiin on kuitenkin loputonta ja kyltymätöntä, kun taas absoluuttisissa tarpeissa rajat on periaatteessa hahmotettavissa. (Keynes 1930) Suhteelliset tarpeet kuulostavat tarpeettomalta ylellisyydeltä ja absoluuttiset tarpeet puolestaan välttämättömyyksiltä. Välttämättömyyksien ja ylellisyyksien erottaminen ei ole kuitenkaan helppoa, sillä suhteellisia tarpeita opitaan pitämään välttämättöminä ja absoluuttisina. (Marglin 2009, 207–212)

Jos oletetaan optimistisesti, että absoluuttisten tarpeiden listasta voidaan päästä tiettyssä yhteisössä yksimielisyyteen, voidaan voitonhimon ongelmaksi nähdä erityisesti kyltymättömät suhteellisten tarpeiden tyydytysyritykset, jotka siis määrittävät vain vertailussa toisten ihmisten ominaisuuksiin ja näiden kadehtimiseen. John Stuart Millin mukaan voitonhimo (pleonexia) viittaa paheeseen haluta enemmän kuin mitä itselle kuuluisi (Mill 1859, 52), siis jokseenkin samaan, mitä Aristoteles piti ahneutena: ”Ahne ihminen ottaa liikaa ja antaa liian vähän” (Aristoteles 2005, 1107b).

Voitonhimoa ei kuitenkaan voi täysin samaistaa ahneuteen, vaikka siihen ahneutta

---

John Stuart Millin mukaan voitonhimo (pleonexia) viittaa paheeseen haluta enemmän kuin mitä itselle kuuluisi (Mill 1859, 52), siis jokseenkin samaan, mitä Aristoteles piti ahneutena: ”Ahne ihminen ottaa liikaa ja antaa liian vähän” (Aristoteles 2005, 1107b).

---

sisältyykin. Vertailun ja toisen ylittämisen pyrinnön kautta voitonhimo voidaan erottaa ”tavallisesta” ahneudesta. Ahneutta voi olla ilman vertailua muiden käyttäytymiseen, mutta voitonhimoa ei. Esimerkiksi alkoholistin viinanhimo ei määri suhteessa toisen juomiseen, eikä alkoholin käytöllä pyritä voittamaan muita. Ahneuteen sisältyy usein vertailua ja voitontahtoa, mutta ei välttämättä, toisin kuin voitonhimon. Ahneudessa voittaminen ei ole aina tärkeää, kun voitonhimossa se on ensisijaista. Voitonhimon sisältyy aina vertailu siihen, mitä resursseja muilla on sekä erityisesti suhteellisten halujen alueella voimakas halu saada enemmän kuin toiset.

Kohdistettaessa voitonhimon ongelma suhteellisten halujen tyydytysyrityksiin, voidaan panna merkille Rousseau (1712–1778) sanoin, että: ”useita sellaisia ihmisten välisiä eroja pidetään luonnollisina, jotka johtuvat vain tottumuksesta ja ihmisen yhteiskunnassa oppimista erilaisista elämisen muodoista” (Rousseau 1755, 69). Voitonhimon kannalta olennaisten suhteellisten tarpeiden alkua voidaan rousseaulaisittain ajoittaa ihmisten ensimmäisten yhteisöjen muodostamisen aikaan. Ihminen alkoi Rousseau mukaan arvioida ja vertailla itseään ja toisiaan ensimmäisissä yhteisöissä, joissa he joutilaina aikoina kokoontuivat yhteen toisiaan katsellen ja katselluksi tullen. Vertailun kautta myös julkisesta arvostuksesta ja tunnustuksesta tuli tavoittelun kohde. Ruumiiltaan vahvimmas- ta, laulajana parhaasta, kaunopuheisimmasta

ja taitavimmasta tuli arvostetuin, mikä oli Rousseauin mukaan ensimmäinen askel kohti pahetta. ”Näistä ensimmäisistä vertailuista sikisi toisaalta turhamaisuus ja ylenkatse, toisaalta häpeä ja kateus”, joiden seoksista tullut käymistuote tuhosi rousseaulaisessa katsannossa onnen ja viattomuuden. Ihmisen alkaessa arvioida itseään ja toisiaan arvostuksen idea muodostui hänen mieleensä ja kaikki katsoivat olevansa arvostuksen arvoisia. (Rousseau 1755, 79)

Ihmisen itsensä ja toisten arviointiin ja arvostamiseen liittyy tunnustuksen ajatus. Monet tutkijat sanovat tunnustuksen olevan ”elintärkeä inhimillinen tarve”, jonka puute voi aiheuttaa psyykkisiä haavoja sekä lamauttavaa itsevihaa (Taylor 1994, 26). Ihmisen tasapainoinen psykologinen kehitys edellyttää tunnustusta, ja tunnustus on myös yksilön ja yhteisön suhdetta kuvaava käsite. Jokainen yhteisö tunnustaa jäsenensä hieman eri tavoin, ja tunnustuksen laatu määrittää yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Aikamme markkinatalouden yhteydessä voidaan kysyä, mikä on tunnustuksen ja kuluttamisen suhde? Toisin sanoen: millaiseksi ihminen markkinataloudessa tunnustetaan ja tunnustetaan? Aikamme ihmisenä olemisen malliksi annetaan yhä useammin kansalaisen tai äänestäjän sijaan kuluttaja. Jos New York Times lehdessä sana ”kansalainen” tai ”äänestäjä” esiintyi 1900-luvun alussa tuplasti useammin kuin ”kuluttaja” ja ”asiakas”, ovat sanojen väliset suhteet 2000-luvulla kääntyneet pääläelleen (George 2008, 333). Nyt ihminen mielletään yhä useammin maailman kuluttajaksi kuin

yhteiskunnan kehittämiseen osallistuvaksi kansalaiseksi.

Kysymykset ihmisen kuluttajuuden kautta rakennetusta identiteetistä koskevat pohdintoja hyvän elämän ja onnellisuuden sisällöistä, joiden yhteisen määrittelemisen mahdollisuuksiin liberalismi ja uusliberalismi suhtautuvat, toisin kuin kommunitaristinen ajattelu, skeptisesti. Erityisesti uusliberalismissa hyvän elämän sisällöt ovat yksilöiden vapaasti määrittelemiä asioita, joihin valtiolla ei ole lupa puuttua. Räsänen (2007) on kuitenkin osoittanut, kuinka uusliberalistiseen negatiiviseen vapauskäsitukseen, jossa valtion on tarkoitus olla neutraali hyvän elämän sisältöjen suhteen, sisältyy myös positiivisia ja sisällöllisiä elementtejä siitä, millaisia asioita hyvään elämään katsotaan kuuluviksi. Kysymykset ihmisenä olemisesta ja hyvän elämän edellytyksistä ovat olennaisia vapaan markkinatalouden kontekstissa, jossa yksilöllä ajatellaan olevan vapaus päättää omista tarpeistaan. Tällainen tarveliberalistinen ajattelutapa on vapaan markkinatalouden kulmakivi (Turunen 1997, 85–86). Liberalistisen yhteiskuntafilosofian ontologiassa yksilöt ovat riippumattomia, autonomisia, vapaita ja tasa-arvoisia subjekteja. Liberalismi harvoin problematisoi, miten tällaisiksi ihmisiksi kasvetaan, opitaan ja sosiaalistutaan. (Masso 2005) Nyt ihminen rakentaa identiteettiään paljolti kulutusvalintojen ja markkinointikoneiston tarjoamien identiteettimallien perusteella. Myös toisenlainen tapa nähdä ihminen ja hyvä elämä, jossa ihminen ei identifioi itseään kulutusvalintoihin ja tarpeettomaan sekä kestävämpään kulutukseen, on opittavissa.

Niukkuus

Nykyinen kapitalistinen markkinatalous kuluttaa luonnonvaroja nopeasti loppuun ja luositen aitoa absoluuttista niukkuutta. Toisaalta se luo myös suhteellista ja keinotekoista niukkuutta sekä himoa yllyttäessään ihmistä kulukseseen sekä tarpeettomiin vertailuihin. Keynes (1930) oletti kohtuullisesti, että kun absoluuttisten tarpeiden tyydyttämisen vuoksi meillä on tarpeeksi, ahneudesta ja itsekkyydestä tulee taas paheita, ja silloin arvostamme taas päämääriä keinojen sijaan ja palaamme hyveellisen elämän periaatteisiin. Runsauden

---

*Aikamme ihmisenä olemisen
malliksi annetaan
yhä useammin kansalaisen
tai äänestäjän sijaan
kuluttaja.*

---

saavuttaminen ei ole kuitenkaan hidastanut kulutuksen oravanpyörää ja ohjannut ihmisiä hengelliseen elämään ja perinteisiin hyveisiin. Kulutus näyttää sen sijaan olevan kasvussa.

Vaikka meillä on tarpeeksi, emme koe sitä riittäväksi. Harvardin taloustieteen professorin Stephen Maglinin (2009) teoksen, ”The dismal science. How thinking like an economist undermine society”, keskeinen huomio on se, ettei taloustiede ainoastaan kuvaa todellisuutta, vaan sen käsityksiä ja oletuksia omaksutaan myös laajemmin. Monista taloustieteen perusoletuksista on tullut laajasti omaksuttuja ajattelutapoja ja sosiaalista todellisuutta. Valtavirran taloustiede olettaa esimerkiksi universaalina aksioomana ihmisten halujen kyltymättömyyden. Halujen kyltymättömyyden nähdään kuuluvan ihmisluontoon. Kyltymättömiin haluihin perustuvasta niukkuudesta on tullut modernissa maailmassa kaikenkattavaa ja yleistettyä, olemassaolomme rakenteistavaa ja loppumatonta, kun suhteelliset ja absoluuttiset tarpeet kasvavat, eikä niitä osata erottaa riittävästi toisistaan. Vaikka vauraissa teollisuusmaissa kaikkea on tarpeeksi, individualistinen maailmankuva edistää niukkuusajattelua, jossa kuluttaminen on tapa ratkaista eksistentiaalisia ongelmia. Individualistinen tapa korvata merkityksellisiä ihmissuhteita kuluttamisella estää runsauden saavuttamista ja aina uusia tarpeita ja haluja keksitään jo tyydytetyjen tilalle. (Maglin 2009, 200–222) Kuinka loppumattoman kulutuksen ajatus on päässyt rakentumaan ilman riittävää kulumisen huomioimista?

Liberalistisen ajattelun isiin kuuluvan John Locken (1632–1704) mukaan Jumala antoi maailman tuottelijoille ja järkeville ihmisille yhteiseksi hyödyksi, jotta he hankkisivat niin paljon elämän mukavuuksia, kun pystyivät. Jumala antaa Locken mukaan ”kaikkea runsain mitoin” ja on työtä tekevän yksilön toimeliaisuudesta kiinni, kuinka paljon hän omaisuuttaan kartuttaa. Jumala ei kuitenkaan antanut maailmaa kiistan- ja kilpailunhaluisten mielitekoihin ja ahneuteen. ”Luonnon antimien runsaus” ei jättänyt paljoa tarvetta omaisuudesta käytäville kiistoille ja kilpailuille. Locken runsausajattelun taustalla oli agrariiyhteiskunnallinen konteksti, jossa rahan käyttö oli rajoitettua. Itselle kannatti ottaa lähinnä sen verran, mitä pystyy omalla työllä luonnosta ottamaan ja pilaantumatta säilyttämään. Rahan käyttöönotto kestävässä tavaran

---

*Kyltymättömiin haluihin
perustuvasta niukkuudesta on tullut
modernissa maailmassa
kaikenkattavaa ja yleistettyä,
olemassaolomme rakenteistavaa
ja loppumatonta, kun suhteelliset ja
absoluuttiset tarpeet kasvavat, eikä
niitä osata erottaa riittävästi
toisistaan.*

---

muutti tilannetta sikäli, että ihminen pystyi varastoimaan sen avulla resursseja pilaantumattomassa muodossa. (Locke 1689, V luku)

Lockelle (1689, §124) ”suurin ja pääasiallinen tarkoitus liityttäessä valtioksi ja asetuttaessa hallittaviksi on siis omaisuuden suojeleminen, joka on luonnontilassa monessa suhteessa puutteellista”. Rousseauin suhde omistamiseen on tunnetusti kriittisempi. Hänen mukaansa rikokset, murhat, sodat, kauhut, kilpailu, kiistat ja kurjuus johtuvat juuri yksityisomaisuuden ideasta. Asetuttuaan pysyviin asumuksiin ja perheisiin, sekä omistamisen idean omaksumisen myötä, ihminen alkoi kerätä yhä uusia mukavuuksia, joista nauttiminen kärsi niiden tullessa tottumuksiksi. Lukuisat paheet, kuten kilpailu, etujen vastakkaisuus sekä sammumaton (kätetty) halu hyötyä toisen kustannuksella, seurasivat Rousseauin mukaan juuri omistamisesta. (Rousseau 1755, 72–85) Rousseaulaisessa katsannossa suhteellisten tarpeiden niukkuus sekä voitonhimo sikiää vertailuista inhimillisissä yhteisöissä.

Nykykielellä erityisesti suhteellisten (osin myös absoluuttisten) tarpeiden niukkuutta voidaan sanoa sosiaalisesti konstruktiksi. Kilpailujen järjestäminen on eräs keskeisimmistä tavoista luoda sosiaalisesti niukkuutta. Kilpailujen järjestäminen on signaali ihmiselle, että hänen on mahdollisuus saada jotakin, joka nähdään kilpailemisen arvoiseksi. Niukkuus suhteellisten tarpeiden kohdalla muodostuu sosiaalisesti ihmisten pyynnöstä erottautua, nousta toisia arvostetumpaan asemaan ja saavuttaa valtaa ja kunniaa toisten yli. Vallan-, kunnian- ja kilpailunhimo on kanavoitu

markkinataloudessa vaurauden keräämiseen, jonka avulla kiivetään ylöspäin sosiaalisissa hierarkioissa (Marglin 2009, 212). Jos esimodernissa maailmassa status oli keino saada itselleen hyödykkeitä, on modernissa maailmassa resurssien hankkiminen keino nousta sosiaalisessa hierarkiassa (Marglin 2009, 212).

Ihmisiä kautta historian konflikteihin ajanut voitonhimo on sivilisoitu rauhanomaisiin taloudellisiin toimiin markkinataloudessa. Voitonhimon kanavointi markkinatalouteen ei kuitenkaan neutralisoi sen ongelmallisuutta, vaan muuttaa ongelmien muotoa. Ihmisen kilpailunhalun säätelyminen niin, ettei se aiheuta suoraa väkivaltaa toisille ihmisille, mahdollistaa yhä väkivallan luonnonympäristölle. Liberalismissa suhde luontoon näyttääkin välineelliseltä hyödyntämis- ja käyttösuhteelta, jossa Jumala haluaa meidän hankkivan ”luonnon antimien runsaudesta” niin paljon mukavuuksia kuin pystymme (Locke 1689, §26, §31, §34). Jos liberalismi syntyi aikanaan vaatimaan vapautta ja tasa-arvoa aateliston synnynnäisten erioikeuksien ja mielivallan sijaan, on juuri vapauden ja tasa-arvon saavuttaminen, niin suuri ansio kuin tämä onkin, tuonut myös omat ongelmansa kuluttamiseen sovellettuna.

Liberalismi, joka on syntynyt ratkaisemaan ihmisten välisten suhteiden ongelmia, voi tuskin ratkaista ihmisen ja luonnon välisen suhteen ongelmaa. Voitonhimo ei ole ongelmallinen vain ihmisten välisissä suhteissa, vaan myös ihmisen ja luonnon välisessä suhteessa. Vaikka olisikin totta, että kansantalouden kasvun kautta kilpailu hyödyttäisi (edellisiä sukupolvia) korkeampana elintasona myös häviäjät ja puhuttaisiin paradoksaalisesti kilpailusta ilman häviäjiä, voivat häviäjinä olla myös muut lajit, kasvit sekä elinkelpoinen luonnonympäristö. Freudin (1972) mukaan koko ihmisen kulttuuri rakentuu eläimellisten ja itsekkäiden viettiemme tukahduttamiselle, kieltämyksille ja sublimoinnille. Pitkällä tähtäimellä kärsii myös ihminen itse, jos ihmisen tuhoisia vientejä vaalitaan ja ylläpidetään niiden sublimaation, jalostamisen ja tukahduttamisen sijasta.

Loputtoman kasvun ja kilpailun nimeen vannova markkinasivilisaatiomme näyttääkin ajautuvan Homer-Dixonin (1999) ennustamiin tulevaisuuden kriiseihin. Kuluttamisen vapautta myös loputtomien suhteellisten tar-

peiden kohdalla kannattava tarveliberalismi on ongelmallinen suhteessa resurssien rajallisuuteen ja niukkuuteen. Kulutuksen ajatus on myös itsessään ongelmallinen, sillä kulumisella on päätepisteensä, eikä se voi olla loputonta. Maapallon rajallisuus ja kantokyky asettavat meille viime kädessä kulutuksen rajat. Kuluttamista parempia tavoitteita olisivatkin säilyttäminen, ylläpitäminen, vaaliminen, ennallistaminen ja korjaaminen.

Tyytymättömyys ja tyytyväisyys

Voitonhimon sekä myös kulutukseen perustuvan elämäntavan ongelmallisuus voidaan osoittaa panemalla merkille siihen sisältyvä jatkuva tyytymättömyyden (ja rauhattomuuden) tila. Tarkastelemalla voiton tavoitteluun ja voitonhimoa sisältyvää tyytymättömyyttä voidaan tuoda esiin niitä myönteisiä näköaloja, joita uudet ekologiseen kestävyyyteen tähtäävät ajattelutavat, kuten degrowth-ajattelu ja dowshifting, tuovat tullessaan. Siten voidaan huomata, että tyytymättömyyttä lisäävää himoa voidaan vähentää himoyllyykkeitä vähentämällä. Tuloksena on rauhallisempi ja tyytyväisempi olotila, sitä tyytyväisempi mitä enemmän voidaan irtautua himoista ja turhamaisista haluista. Tyytymättömyyden onnellisuutta haittaavan piirteen vuoksi sitä voidaan pitää epäarvona, arvoltaan miinusmerkkinä ja vältettävänä asiana.

Voitonhimoa sisältyvä kyltymätön tyytymättömyys seuraa vertailuista toisiin suhteellisten tarpeiden kohdalla. Voiton himo kohdistuu vertailuihin, joihin takerrutaan ja identifioituaan. Vertailut ovat voitonhimoiselle identiteetin määrittämisen keino, jonka avulla hän voi olla itseensä tyytyväinen tai tyytymätön. Rauhallisen tyytyväisyyden saavuttamista estää tietoisuus siitä, että aina on ihmisiä, joiden ominaisuuksia voidaan niin haluttaessa arvottaa itseään paremmiksi. Tarkertuminen haavekuviin voittojen tuottamasta täyttymyksestä ja onnesta haittaa onnellisuuden saavuttamista, sillä haaveet täyttyvät korkeintaan vain hetkittäin, vaikka ne ideaaleina säilyvät mielessä. ”Jos haluat jotakin, joka ei ole meidän vallassamme, joudut välttämättä onnettomaksi” totesi Stoalainen filosofi Epiktetos (55–135) (Epiktetos 2005, II).

Toisiaan seuraavat tappiot rapauttavat uskoa voittojen saavuttamisen mahdollisuuksiin, mikä tekee voitonhimoisesta toimijasta kyynisen realistin tämän pitäessä kiinni voittoon liittyvistä haavekuvistaan. Voitonhimoinen kyyninen realisti suhtautuu epäluuloisesti ajatukseen, että tyytyväisyys ja onnellisuus voidaan saavuttaa ketään voittamatta, ilman ulkokohtaisia vertailuja, paremmuutta todistamatta tai toisia häviöön alistamatta. Voitonhimoisessa maailmankuvassa voittaminen ja sen tavoittelu kuuluvat hyvään elämään. Voitonhimon horisontissa tyytyväisyys saavutetaan voittoja tavoittelemalla ja saavuttamalla – huomioimatta tähän ajattelutapaan itseensä sisältyvää pysyväluontoista tyytymättömyyttä.

Voitonhimoiselle mielenlaadulle ja myös maltillisemmilla tavoilla voittoon pyrkiville yksilöille tyytyväisyys voi näyttäytyä irratiionaaliselta mielentilalta, eikä luonteenhyveeltä. Voitonhimon näkökulmasta tyytymättömyys näyttää arvostettavalta asialta, sillä se ajaa ihmistä yhä uusiin suorituksiin. Jatkuva tyytymättömyys on tässä ajattelussa dynaamisesti eteenpäin piiskaava keppi, joka saa ihmisen tarttumaan toimeen uusia voittoja saavuttaakseen. Tyytyväisyys näyttää staattisuudelta, heikkotahtoisen kompromissilta tilanteessa, jossa voisi saada myös enemmän. Ja ratiionaaliseksi ymmärretään yleensä jonkin saamista ”enemmän”, kun vähemmän saaminen tarkoittaa tyytymistä. Voitonhimoisen maailmankuvan puitteissa, jossa voiton saaminen ja tavoittelu kuuluvat hyvän elämän keskeisiin sisältöihin, on vaikea nähdä, kuinka luopumalla ja tyytymisellä voidaan saavuttaa lisää

elämäntyytyväisyyttä ja koettua onnellisuutta.

Erilaisia tapoja hahmottaa sitä, mikä kuuluu hyvään elämään ja mikä ei, voidaan opettaa ja oppia. Ihminen onkin monenlaisiin ympäristöihin, elämänmuotoihin ja kulttuureihin sopeutuva olento, joka voi muuttaa käytäntöjään ja ajattelutapojaan – jos ajatellaan pelkästään sitä, kuinka monia elämäntapoja maailman ihmisillä on. Esimerkiksi monissa itäisissä filosofioissa onnellisuutta ei haeta länsimaisen ajattelun tavoin, lähes hypomaanisen ekstrovertisti ihmisen ulkopuolelta, vaan ihmisen sisäpuolelta, omien kokemusmahdollisuuksien kehittämisen kautta esimerkiksi meditaation avulla (Rauhala 1986).

Onnellisuuden ja tyytyväisyyden saavuttaminen edellyttää vertailusta ja voitonhimosta luopumista ja oman vallitsevan tilan arvostamista sekä tyytymistä siihen, ymmärtäen tyytymisen myönteisenä tyytyväisyyden edellytyksenä. Aina uusiin voittoihin suuntautuva ihminen ei osaa arvostaa riittävällä tavalla vallitsevan tilanteen myönteisiä piirteitä ja on sikäli kiittämätön – kykyä kiittollisuuteen pidetään monissa ajattelutraditioissa perustellusti luonteenhyveenä. Arvostavan mielenlaadun ja hyveen kasvatus luo edellytyksiä paitsi voitonhimon hillitsemiselle, myös ihmisen kuluksen kestäväyttämiseksi ja hyvälle elämälle. Sellainen arvostava mielenlaatu, jossa itsen ja muiden arvostaminen ei riipu vertailuista, voi olla tyytyväinen absoluuttisten tarpeiden tyydyttyessä. ”Aineellinen edistys ilman henkistä edistystä voi johtaa vain sellaiseen yleiseen pahoinvointiin, mitä nykyään todistamme” (Revel & Ricard 2000, 323).

Himon, omaneduntavoittelun ja voitontavoittelun hyväksyminen

Miten himosta sekä omanedun ja voiton tavoittelusta tuli moraalisesti hyväksyttyä? Voitonhimon kehittyminen edellyttää omat yllykkeensä, jotka saavat voitonhimoisen tyytymättömäksi vallitsevaan tilaansa. Yllykkeet, eli halua synnyttävät syyt, voidaan jakaa tässä sisäsyntyisiin ja opittuihin (Turunen 1997, 14–16). Ihmisen halua ei voida sanoa puhtaasti hänen yksityisiksi asioikseen. Monet halut ovat yhteiskunnallisesti organisoituja ja irrallaan ihmisen vaistonvaraisesta tarpeentyydytyksestä. (Marcuse 1973, 31)

Voitonhimon sekä myös kulutukseen perustuvan elämäntavan ongelmallisuus voidaan osoittaa panemalla merkille siihen sisältyvä jatkuva tyytymättömyyden (ja rauhattomuuden) tila.

Yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka yllyttävät himoitsemaan, voidaan sanoa himoyllykkeiksi. Himoyllykkeet tuottavat niukkuuskokemuksia, jotka saavat aikaan himoa. Markkinatalousjärjestelmää voi sanoa himoyllykkeeksi sikäli, kun sen markkinointikoneisto tuottaa ihmisessä voimakasta halua ja (lähes) pakottaviksi koettua keinotekoisia niukkuutta. Yltäkyläisinä ja vauraina aikoina, ”luonnon antimien runsaudessa”, on varaa himoita, kun resursseja riittää kaikille haluaville.

Ihmisen suhde himoon näyttää ajan saatossa muuttuneen. Himon käsitettä on aina meidän päiviimme saakka värittänyt moralistinen leima, jonka taustalta löytyy kristillisen ajattelun muunnelmia. Uusimmassa kymmenen käskyn suomennoksessa tosin himoamisen sijaan kiellettyä on toisen omaisuuden, puolison, työntekijöiden, karjan tms. ”tavoittelu”. Huomasimme myös, että antiikin filosofiassa himo näyttäytyi paheelliselta ja järjettömältä, kun nykyään siihen liitetään positiivisia merkityksiä. Syitä himoon suhtautumisen muuttumiseen voidaan löytää lukuisia.

”Kapitalismin hengen” syntyyn vaikuttaneet protestanttiset kirkkokunnat (mm. puritanismi) suhtautuivat yhtäältä torjuvasti aistinautintoihin ja himoihin pitäen askeettista palkkatyötä Jumalan kunniata palvelevana kutsumuksena ja velvollisuutena (Weber 1990). Toisaalta protestanttiset kirkkokunnat vaikuttivat tarkoittamattaan voitonhimoa lisäävästi. ”Kapitalismin hengen” syntyyn vaikuttaneen kalvinistisen predestinaatio-opin mukaan ihminen ei voi teollaan vaikuttaa siihen, joutuuko hän kuoltuaan paratiisiin vai kädötukseen (Weber 1990). Ihminen voi kuitenkin vakuuttua paratiisipaikastaan saavuttamalla menestystä palkkatyössä. Pelkkä tunne valituksi tulemisesta ei ollut Calvinin mukaan luotettava, vaan uskon piti osoittautua todeksi objektiivisissa vaikutuksissaan. Oma armontilaa saattoikin seurata vertaamalla sieluntilaansa vaikkapa patriarkkojen sieluntilaan. (Weber 1990, 70–94) Ihmisen elämän suuntautuessa tuonpuoleisuuteen saattoi ihminen vakuuttua ulkoisesti todistettujen voittojen kautta omasta paratiisipaikastaan. Vaikka himo sinänsä oli synty, tuli voitosta voimakkaasti tavoiteltu asia välineenä armonvarmuuden saavuttamiseen. Taivaspaikka nähtiin Calvinin ajattelussa niukaksi resurssiksi, jota riittää vain harvoille ja valituille (Weber 1990, 74). Ei ihme, että voittamisesta tulee

---

*Yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka yllyttävät himoitsemaan, voidaan sanoa himoyllykkeiksi.
Himoyllykkeet tuottavat niukkuuskokemuksia, jotka saavat aikaan himoa.*

---

tärkeää, jos häviämisen hintana kummittelee ikuinen kadotus.

Se kristillisyyden piirre, jossa ihmisen liha nähtiin moraalisen rappion juurena, herätti joissakin uuden ajan filosofiassa vastustusta (Holmes 1990) ja himoa haluttiin vapauttaa vastareaktion puritanistiselle aistivihamielisyydelle. Uuden ajan sekulaarin filosofian ja tieteen kehittymisen myötä alettiin hiljalleen suosia syntistä himoa arvoneutraalimpaa puhetta patologisesta ja terveestä. Himopuhetta korvannut patologisointi tai normalisointi, josta esimerkkinä on seksuaalisen halun vapautuminen 1900-luvulla, sopii myös liberalistisen filosofian painottamaan yksilön vapauden ajatukseen. Tarveliberalistilla on vapaus himoita, kunhan ei rajoita muiden vastaavaa vapautta.

Myös voitontavoittelun, itsekkyyden ja omaneduntavoittelun moraalisesti hyväksytyksi tulemiselle voidaan löytää monia eri syitä, jotka ovat osin päällekkäisiä himojen hyväksytyksi tulemisen kanssa. Sellaisille yhteiskuntasopimusteoreetikoille, kuin Thomas Hobbesille (1588–1679) oma etu (self-interest) oli ainoa luotettava perusta, jonka varaan yhteiskunta voitiin rakentaa. Ihmiset ovat Hobbesin ihmiskäsityksessä luonnostaan jokseenkin tasavertaisia ruumiin ja mielen kyvyiltään. Tasavertaiset ihmiset tavoittelevat samoja asioita, jolloin heistä tulee vihollisia, jotka pyrkivät toistensa alistamiseen ja tuhoamiseen oman etunsa vuoksi. Tällaista luonnontilaa kuvaa tunnettu lause ”kaikkien sota kaikkia vastaan”. Luonnostaan vapautta rakastava ja toisia dominoimaan pyrkivä ihminen suostuu asettamaan rajoituksia itselleen ja muille oman

itsesäilytyksensä ja etunsa vuoksi. Siten hän pyrkii irtautumaan sotaisasta luonnontilasta. Yhteisestä sopimuksesta, jokaisen oman edun vuoksi, ihmiset asettavat suvereenin vallan yläpuolelleen pitämään yllä rauhaa vallan- ja kunnianhimoisten sekä kilpailevien ihmisten välille. (Hobbes 1651, 184–186, 223–228)

Hobbesin myötävaikutuksesta omanedun ja voiton tavoittelusta tuli yhteiskuntasopimus-teorian lähtökohta, jota sovellettiin myös laajemmin tarkasteltaessa sosiaalista organisoitumista ja ihmisen toimintaa (Mansbridge 1990, 4-6). Ennen Hobbesin aikaa pidettiin itsestään selvänä, että keskinäisriippuvuus, vastavuoroiset velvoitteet, kiintymys ja valtasuhteet pitävät yhteisöä koossa. Uusi hobbesilainen kysymys oli, mikä pitää tasavertaisten ihmisten yhteisöä koossa keskinäisriippuvuuden, vastavuoroisten velvoitteiden, kiintymyksen ja valtasuhteiden poissa ollessa? Ajatus omasta edusta yhteisöä koossa pitävänä piirteenä merkitsi siirtymää keskiaikaisesta yhteisökäsityksestä moderniin. (Marglin 2009, 81)

1600-luvulla omanedun tavoittelusta tuli keino taistella monarkiaa ja kuninkaiden yleisen edun retoriikkaa vastaan, kun tällä perusteltiin esimerkiksi väkivaltaisista ulkomaan seikkailuja (Mansbridge 1990, 5). Verrattuna aateliston kunnianhimo, joka johti ryhmiä väkivaltaisiin yhteenottoihin, oma etu tai intressi nähtiin verrattain rauhanomaisena periaatteena. Tällaisessa ajattelussa oli taustalla (humelainen) erottelu rauhallisten ja väkivaltaisten passioiden välillä. Aateliston kunnianhimo nähtiin arvaamattomana ja vaarallisena passiona, kun oma intressi näyttäytyi maltilliselta ja kohtuulliselta laskelmoinnilta. (Holmes 1990) Myös voitonhimon destrukttiivinen passio voitiin sivilisoida laillisen yhteiskuntajärjestyksen sisällä harmittomaksi voiton tavoitteluksi. Se, että oman edun tavoittelun motivaatio alettiin nähdä ihmisen alempan osaan liittyvien passioiden sijaan ihmisen korkeampiin osiin liittyvinä rationaalisina intresseinä (Marglin 2009, 111–114), on tässä keskeinen asia.

Omaneduntavoittelusta tuli hyväksyttyä, kun se alettiin nähdä egalitaarisena ja demokraattisena periaatteena, joka ei ole riippuvainen syntyperästä tai sosiaalisesta statuksesta. Taistelu aateliston erioikeuksia, mielivaltaa ja eriarvoisuutta vastaan loi kontekstin, jossa (rationaaliset) intressit liitettiin universaaliin ihmisluontoon. Asioista opittiin hiljalleen

puhumaan intressien välisten konfliktien käsittein, mikä loi pohjaa myös nykymuotoisen demokratia-ajattelun ihmiskäsitykselle, jossa kansan vallan ymmärretään toteutuvan taistelussa eri intressien ja intressiryhmien välillä. Liiotteleva taipumus palauttaa toiminnan motivaatio omanedun ajamiseen oli osaltaan modernin egalitarismin sivutuote. (Holmes 1990, 283–284)

Karl Polanyin mukaan Markkinatalouteen siirtyminen muutti ihmisten vaikuttimia; toimeentulon hankkiminen korvautui usein voitontavoittelulla. Yhteiskuntia onkin organisoitu 1800-luvulta alkaen voittomotiivin ja itsesäätelevien markkinoiden ajatukseen perustuen. Voittomotiivi ja kilpailu ovat toki yhtä vanhoja kuin ihminen, mutta ennen 1800-lukua niitä ei korotettu jokapäiväisen toiminnan oikeuttajaksi tai yhteiskuntien kehitystä ohjaavaksi periaatteeksi. (Polanyi 2009, 74, 91) Keskiaikaisen yhteiskunnan hajoamisen myötä kilpailuhenki kanavoitiin talouteen. Tämä ei tapahtunut niinkään ihminenluonnon takia, vaan niiden sosiaalisten pidäkkeiden rapautumisen vuoksi, jotka hidastivat vaurauden hankkimista sosiaalisen statuksen nostattamiseksi (Marglin 2009, 214). Polanyi vertaa voittomotiivin liikkeelle panevaa voimaa ihmisen historiassa vaikuttavuudeltaan ”kaikkein hurjimpiin uskonnollisen kiihkon purkauksiin” (Polanyi 2009, 74).

Individualistisen ihmiskäsityksen leviäminen liittyy olennaisesti, paitsi himon, myös oman intressin ja oman voitonpyynnin hyväksytyksi tulemiseen. Sana individualismi keksittiin 1800-luvun alussa korvaamaan sellaisia sanoja, kuin englannin self-love ja selfishness,

---

*Karl Polanyin mukaan
Markkinatalouteen siirtyminen
muutti ihmisten vaikuttimia;
toimeentulon hankkiminen
korvautui usein voitontavoittelulla.*

---

ranskan amour propre ja égoïsme sekä saksan Selbstsucht (Balibar 2002, 299). Individualismista tuli tapa nähdä maailma uudella tavalla yksilökeskeisesti. Locken ajatteluun liitetyssä, possessiiviseksi individualismiksi kutsutussa näkemyksessä omaisuus ja omistaminen ovat olennaisia poliittisen vallan näkökulmasta ja myös yleisesti. Elämä, vapaus ja omistukset ovatkin Locken laajan näkemyksen mukaan ihmisen omaisuutta (Locke 1689, §123–124). ”Vapaus on vapautta käyttää ja määrätä, miten tahtoo omaa henkilöään, toimiaan, omistuksiaan ja koko omaisuuttaan niiden lakien rajoissa, joiden alainen on” (Locke 1689, §57) – lause, jonka merkitys tarveliberalistisen, konsumeristisen ja individualistisen ajattelun kehitykselle voidaan panna merkille. Ihmisen yksilöllisyyden näkeminen omistamisen valossa näyttääkin luonnehtivan koko liberaalin sivilisaation henkeä.

Halun ja himon vapauttaminen vastareaktiona kristillisyyden aistivihamielisuudelle vaikutti myös omanedun ja omanvoitonpyynnin hyväksyttävyyteen. Kristillisen ihmisen alistuminen itsensä ulkopuoliselle voimalle ja ajatukset perisynnistä, nöyryydestä, epäitsekkydestä sekä itsensä unohtamisesta Jumalan hyväksi ovat kirjoittaneet vastareaktioita, joissa omaneduntavoittelu on voitu esittää maltillisessa ja myönteisessä valossa (Fromm 1939). Esimerkiksi Kapitalismin isäksi kutsuttu Adam Smith (1723–1790) kritisoi häntä edeltävän filosofian (esim. stoalaiset ja Hutchenson) vaatimuksia täydellisestä epäitsekkydestä. Hänen mukaan myös osittain hyvin motivoitu teko voi olla arvostettava, vaikkei se täyttäisi kärjistetyin erottelun täydellisen epäitsekkyuden vaatimusta ja olisi vain osittain epäitsekkeästi motivoitu. (Smith 1759a, VII, 2). Vihamielinen suhde omaan itseen toi tarpeen rakkaudellisen itsesuhteen rehabilitointiin, mikä tapahtui myös taloudelliseen omaneduntavoitteluun kannustamisen muodossa (Holmes 1990). Smithin mukaan oman onnellisuuden ja intressin edistäminen sekä itsensä rakastaminen (self-love) ovatkin usein varsin kiitettäviä pyrintöjä (Smith 1759a, VII.2).

Ajatus jatkuvasta kansantalouden kasvusta sai 1600-luvun Britannian taloudellisen menestyksen myötä vakuuttavuutta (Marglin 2009, 109), joka vaikutti myös voitontavoittelun moraaliseen hyväksymiseen. Kasvuajattelu muutti talousajattelun, jossa yksi saavuttaa

etua toisen kustannuksella (nollasummapeli), yhteisen edun areenaksi, jossa vastavuoroinen voiton ja hyödyn tavoittelu hyödyttää kansantalouden kokonaisuutta (Marglin 2009, 110). Myös talouden ja tuotannon kasvattamisen näkökulmasta voiton- ja omaneduntavoittelu alettiin nähdä myönteisessä valossa, kansan yhteisenä etuna ja pyrintönä. Siten yksilön oman edun ja voiton tavoittelusta tuli Mandevillen (1670–1733) ja Smithin vaikutuksesta kansantalouden kokonaistuotantoa maksimoiva ja taloudellista toimeliaisuuteen kannustava hyve.

Moraalisen käänteen kyyninen lähtökohta

Platonian ja Aristotelesta seuranneessa vanhassa moraalifilosofiassa yhteiskunta saattoi olla hyvä vain jos sen jäsenet ovat yksityiselämässään hyveellisiä (esim. Aristoteles 2005, 1094b). Cicero (2002, 226) pukee tämän hyvin sanoiksi toteamalla, että ”kaikkien tulisi pitää johtoajatuksenaan, että jokaisen yksityisen ja koko yhteiskunnan hyöty on yksi ja sama. Jos kukin yrittää riistää sen itselleen, silloin hajoaa koko ihmisten välinen yhteisyys.” Tällainen ajattelutapa muuttui ratkaisevasti 1600–1700-luvulla vaikuttaneiden Bernand de Mandevillen ja Adam Smithin ajattelun myötä: hyvä yhteiskunta ei enää tarvinnut niinkään moraalisesti hyviä kuin taloudellisesti tehokkaita ja taitavia ihmisiä. Voitontavoittelusta sekä ahneudesta tuli moraalisesti hyväksytyä toimintaa sen kansantaloutta stimuloivien vaikutusten ansiosta. Ennen tätä moraalista käännettä ahneus ja omanvoitonpyynti olivat moraalisesti tuomittavia, eikä Ciceron (2002, 262) mukaan mikään moraalisesti väärä voinut olla edullista.

Smithin (ja Mandevillen) moraalialia mullistava ajatus oli, että rikkaiden luonnollisesta ”itsekkydestä ja saalistamisesta” koituu hyötyä myös köyhille kuin ”näkyttömän käden” johduksesta. Rikkaat tarvitsevat (Smithin mukaan) paljon työntekijöitä ylellisyystuotteita tuottamaan, jotta näiden ”kylyttömät ja turhamaiset halut” voitaisiin tyydyttää. Rikkaat työllistävät omien tarkoitusperiensä vuoksi köyhempää kansanosaa ja tulevat tarkoittamattaan ja tiedostamattaan, toimintansa sivutuotteena, hyödyttäneeksi samalla koko

---

Mandevillen ja Adam Smithin ajattelun myötä: hyvä yhteiskunta ei enää tarvinnut niinkään moraalisesti hyviä kuin taloudellisesti tehokkaita ja taitavia ihmisiä. Voitontavoittelusta sekä ahneudesta tuli moraalisesti hyväksyttyä toimintaa sen kansantaloutta stimuloivien vaikutusten ansiosta.

---

yhteiskuntaa. Elämän välttämättömyyshyödykkeet jakautuvat tällaisessa järjestelyssä Smithin näkymättömän käden johdosta lähes yhtä lailla tasan, kuin maapallostakaan olisi jaettu yhtäläinen osa jokaiselle maan asukkaalle. (Smith 1759a, IV.I). ”Näkymätön käsi” kuvaa sitä, että toiminnalla saadaan tarkoitettujen päämäärien sijaan toisinaan aikaan jotain muuta kuin mihin on pyritty.

Moraalisen käänteen, jonka myötä itsekkästä voitontavoittelusta tuli hyväksytty motivaatio, taustalla voidaan huomata Smithin kyyninen lähtökohta. Kyyninen lähtökohta merkitsee tarkoituksellisen hyvän tekemisen (epäitsekkyyden) arvon väheksymistä ja epäuskoa suhteessa sen vaikuttavuuteen. Tämä tulee ilmi, kun Smith toteaa, että ihminen edistää yhteistä etua usein tehokkaammin silloin, kun hän ei siihen tarkoituksellisesti pyri (Smith 1776, 166). Edistäessään omaa etuaan yksilö toimii usein tietämättään yhteisönsä eduksi. Smith ei ole huomannut, että tarkoituksellisella hyvän tekemisellä voisi saada paljoa hyvää aikaan, eikä siksi uskonut siitä olevan talouden motivaattoriksi. Emme voi odottaa Smithin tunnetun ajatuksen mukaan leipurin, oluenpanijan ja teurastajan hyväntahtoisuuden tuovan ruokaa pöytäämme, vaan motiivina on heidän omanedun tavoittelunsa (self-love). (Smith 1776, 15, 166)

Se, että yksilön omanedun tavoittelusta seuraa yhteistä hyvää, on vain yksi mahdollinen esimerkki siitä, miten yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutus voi toimia. Yksilön itsekkäät pyrkimykset voivat jossain kontekstissa saada hyvää aikaan, mutta ne voivat saada aikaan

myös pahaa. Yleisesti ottaen voidaan otaksua, että hyvin motiivein saadaan enemmän hyvää aikaan ja pahoin motiivein enemmän pahaa. Kyyninen lähtökohta vääristää todellisuuden selkeää havainnointia värittäessään sitä, millaisena näemme todellisuuden ja sen kehittämismahdollisuudet. Mukautuessaan vallitsevaan käsitykseen yksilö oppii ajattelemaan itseään ja maailmaa kyynisen premissin valossa liiallisesti itsekkyyden käsittein. Myös perustaltaan tai enimmäkseen epäitsekkäät teot voidaan tulkita kyynisessä katsannossa oman edun ajamiseksi – opettihan jo Machiavelli (1469–1527) Ruhtinaassaan, että yksilö voi hyötyä antamalla itsestään hyväntahtoisesta vaikutelman.

Homer-Dixon kuvaa ”taloudellisen optimismin” käsitteellä ajattelua, jossa vapaiden markkinoiden uskotaan kanavoivan optimaalisella tavalla ihmisen kekseliäisyyden teknologisen-taloudelliseksi kehitykseksi ja vauraudeksi. Taloudelliset optimistit uskovat markkinoiden mahdollistaman ihmisen kekseliäisyyden kykyyn ratkaista esimerkiksi uusiutumattomien resurssien niukentumisesta aiheutuvat ongelmat. He uskovat, että voidaan ottaa käyttöön korvaavia resursseja ja tarpeiden tyydytyksen tapoja. Näyttää kuitenkin siltä, että taloudelliset optimistit luottavat liikaa markkinoihin sivuuttaen ne suuret haasteet, joita kulutuksen lisääntymisestä, niukkuuden kasvamisesta ja konfliktipotentiaalin lisääntymisestä sekä ympäristön pilaantumisesta koituu. (Homer-Dixon 1999) Taloudellisen optimismin varjoissa asustaa kyyninen asennoitumistapa, jonka mukaan hyvää tehdään lähinnä markkinoilla yksilönä ahneesti ja itsekkäästi toimien.

Smith tiedosti lukuisia kaupallisen yhteiskunnan haitallisia piirteitä, mutta pyrki löytämään keskitien ja kohtuuden toisaalta kaupallisen yhteiskunnan tuhoavimpien piirteiden ja toisaalta markkinoiden tuomien hyötyjen maksimoimisen väliltä (Hanley 2009, 52). Smith piti selvänä, että kaupallisen yhteiskunnan motivaationa toimiva voittomotiivi ja itsekkyydet edellyttävät vastavoimikseen hyveiden arvostamista ja tavoittelemista. Tämä herättää kaksi kysymystä. Ensinnäkin mitkä vastavoimat yhteiskunnassamme hillitsevät itsekkäitä motiiveja? Hyveiden lähteinä ovat pitkään olleet uskonto ja valtio, jotka vaikuttavat voimattomilta kansainvälisen talouden ja kilpailukykykypolitiikan ”pakkojen” alla se-

kulaarina ja globaalina aikana. Toiseksi, eikö ole hämmäntävää ja ristiriitaista ihmisen moraalisen kehityksen kannalta kannattaa samaan aikaan sekä egoistisia taloudellisen toiminnan yllykkeitä että näitä hillitseviä vastayllykkeitä.

Itsekkyiden ja ahneuden kanavoitua markkinoiden kautta yhteiskunnan motivaationaaliseksi perustaksi voidaankin pitää ongelmallisena ihmisen moraalisen kehityksen näkökulmasta. Itsekkyys ja ahneus syrjäyttävät ja osin korvaavat ihmisen epäitsekkäitä ja anteliaita motiiveja, joita tarvitaan tulevaisuudessa niukkuutta jaettaessa. Motivaatioiden syrjäytymisen teorian mukaan ulkoiset palkkiot, esimerkiksi voiton saavuttaminen tai tulospalkkiot, voivat tietyssä kontekstissa syrjäyttää sisäisen motivaation (Frey & Jegen 2001).

Yksilöllisten motiivien irtautumisesta yhteiskunnan hyvästä seuraa eräänlaista moraalista hallitsemattomuutta, mikä tarkoittaa ihmisen moraalisen kehityksen ajalehtimistä tavoitteellisen orientaation sijaan. Ihminen ei tarvitse vain teknistä tai taloudellista kehitystä, eikä ihmisen omaksumia ajatus- ja toimintamalleja talous- ja työelämässä voi irrottaa erilleen muusta elämästä. Ihmisen moraalinen kehitys on ensisijainen asia, jota kasvaneen luonnonhallintakyvyn ja ydinaseiden aikakaudella ei voi sivuuttaa. Ajatus yksityisten paheiden yleisestä, kansantaloutta kasvattavasta, hyveellisyydestä voi toimia historiallisessa erityistilanteessa, mutta siitä tuskin on yleiseksi lainalaisuudeksi. Yleisenä lainalaisuutena se ohjaa ihmisen moraalista kehitystä ja arvomaailmaa voitonhimoiseen suuntaan.

Lopuksi

Kyyninen epäluottamus ihmisen hyviin motiiveihin, jolle sivilisaatiomme on perustettu, on itseään toteuttava profetia, joka on liberalismien noin parisataavuotisessa historiassa kasvattanut ihmisestä tarpeettoman itsekkään, ahneen ja voitonhimoisen olennon. Huomasimme edellä Keynesinkin (1939) ajatelleen, että ahneutta ja itsekkyyttä voidaan pitää väli-neellisesti hyödyllisenä asiana vain runsauden saavuttamiseen asti, minkä jälkeen ne voidaan taas tuomita paheina ja keskittyä itseisarvoisesti hyviin asioihin. Kuvitelma itsekkyyden

---

*Tarpeettoman itsekkääksi ja
ahneiksi oppineet ihmiset eivät
muodosta pitkällä tähtäimellä
parasta mahdollista yhteiskuntaa,
eikä nähtävästi pitkällä tähtäimellä
kestävää taloutta.*

---

ja ahneuden yleisestä hyödyllisyydestä on kuitenkin edelleen vahva. Tällä kuvitelma itsekäs ja ahne ihminen voi myös perustella itselleen ja muille ylellisyyskulutuksesta seuraavaa ympäristövarojen tuhlausta ja ympäristön pilaamista sekä vallitsevia eriarvoisuuksia.

Tapa tavoitella ja himoita voittoja ottamatta huomioon tämän vaikutuksia maapallon ekosysteemille näyttää olevan pikemminkin yleishaitallista kuin yleishyödyllistä. Emme voi ennaltaehkäistä sellaisia vaikutuksia sosiaalisiin suhteisiin, ihmisen moraaliseen kehitykseen tai ympäristöön, joista emme ole tietoisia. Tarpeettoman itsekkääksi ja ahneiksi oppineet ihmiset eivät muodosta pitkällä tähtäimellä parasta mahdollista yhteiskuntaa, eikä nähtävästi pitkällä tähtäimellä kestävää taloutta. Myös arkisesta kokemuksesta tiedämme viihtyvämme paremmin epäitsekkäämpien ja anteliaampien ihmisten seurassa. Kyyninen epäluottamus ja epäusko ihmisen hyviin motiiveihin haittaa ihmisten perinteisten hyveiden, epäitsekkyyden, anteliaisuuden ja jakamisen omaksumista. Ihmisen hyväntahtoiset vaikuttimet ovat alttiita korruptoitumiselle siinä kyynisyyden ilmapiirissä, jossa luottamus ja usko ihmisen itsekkyyteen ja ahneuteen nähdään kovana realismina, ja jossa ihmisen hyväntahtoisuus sivuutetaan helposti pehmeänä idealismina. Kehitys tulee päinvastoin näyttämään, kuinka itsekkyyteen ja ahneuteen perustuva epärealistinen kulutustaso sekä loputtoman kasvun kuvitelma on rajallisella planeetalla aikamme suuri utopia, joka on kääntynyt dystopiaksi.

Omanvoitonpyynnin, ihmisen alemman

puolen passion, liittäminen ihmisen korkeampaan rationaaliseen puoleen on piilottanut voitonhimon näköpiiristämme ja tehnyt siitä lähtökohtaisesti järkevää ja maltillista, jopa hyveellistä toimintaa. Nykyinen puhe intresseistä peittääkin alleen sekä (absoluuttiset) tarpeet että (suhteelliset) halut (von Wright 1987, 131). Tarpeiden ja halujen abstrahointi intresseiksi hämärtää eron yhtäältä ihmisen korkeampaan rationaaliseen puoleen ja toisaalta siihen alempaan puoleen, jota Platon on kutsunut ihmisen ”petomaiseksi” ja Aristoteles ihmisen ”vegetatiiviseksi” osaksi. Krohn on todennut, kuinka länsimaisessa kulttuurissa ihminen ”on kehittänyt vegetatiivis-animaalisesta perinnöstään pyydeluonnon, jolla toisinaan on hirviön kasvot” (Krohn 1989, 51). Ihmisen pyydeluonto on saanut ”hirviön kasvot” suomalla aineellisille tarpeille ja itsetehostustarpeille liiallista huomiota, jolloin näistä on voimistunut pyyteitä ja intohimoja (Krohn 1989, 51).

Tapamme nähdä yksilöllisyys possessiivisen individualismin valossa on tullut merkitsemään sitä, että omistamiseen ja kuluttamiseen identifioituvan yksilön näyttää olevan vaikea luopua kestävämmästä elintavastaan. Ihminen perää oikeuksiaan ja vapauksiaan yksilönä katsomatta tämän kokonaisvaikutuksia, ja olemmekin tottuneet yhteisen hyvän tulevan itsekkään toiminnan sivuvaikutuksena ilman, että sille uhrataan suurempia ajatuksia. Jos lisää oikeuksia ja vapauksia penäävä yksilö, ei sovita elintapaansa maapallon kantokyvyn rajoituksiin konfliktienkaan uhalla, voidaan sen sanoa kasvattaneen pyydeluonnon ”hirviön kasvot”. Tarveliberalismi ja konsumerismi ovat tehneet siitä Freudin (1972)

ajatuksesta, että ihmisten tuhoisia tendenssejä on hillittävä ja jalostettava, entistä ajankoh- taisemman. Järkevästi elää se, jonka toiveet suurin piirtein vastaavat hänen tarpeitaan, sen sijaan itseään ja ympäristöään vaurioittava ihminen elää irrationaalisesti (von Wright 1987, 131).

Talousnobelisti George Akerlof ja Robert Schiller (2009) toteavat, että taloutta ja sen vaihteluja ja kriisejä voidaan ymmärtää vain huomioimalla ihmisen spiritus animalis, eläimellinen henki, kohtuuttoman järkeväksi nähdyn ihmisen sijaan. Liian vapaasti rellestävä ja jalostamaton pyydeluonto on ajanut ihmistä kautta historian konflikteihin ja voi tehdä niin myös tulevaisuudessa. Emme kuitenkaan ajau- du konflikteihin kohtalomaisesti, jos varau- dumme ja suostumme sovittamaan elämän- tapamme ympäristön kantokyvyn vaatimalle tasolle ja jaamme niukkuutta tasa-arvoisesti. Aristoteleen (1991, 1266b) mukaan ihmiset tulee saada tasoittamaan halujaan, mikä on saavutettavissa riittävässä määrin vain lakien ja kasvatuksen avulla. Tässä ajattelussa val- tion on kasvatettava kansalaisensa hyveeseen ja hyvään sekä onnelliseen elämään, eikä minimoitava itseänsä yksilöiden halujen tyy- dytyksen tieltä ja vetäydyttävä kaikista hyvän elämän sisällöllisistä määrittelyistä, kuten uusliberalismissa ajatellaan. Monissa filoso- fioissa vapaus ei ole vapautta haluta, himoita, voittaa ja kuluttaa, vaan päinvastoin vapautta omista sokeista pyyteistä, jotka pitävät meidät jatkuvassa tyytymättömyyden tilassa.◆

Artikkeli perustuu Edistyksen Päivillä 16.10.2010 pidettyyn esitelmään.

KIRJALLISUUTTA

AIRAKSINEN, T. 1999 Minuuden rakentajat. Filoso- finen kirja ihmisestä. Helsinki: Otava
AKERLOF, G. A. & SCHILLER, R. J. 2009 Animal Spi- rits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why It Matters for Global Capitalism. Princeton and Oxford: Princeton university press
ARISTOTELES 1991 Poliitiikka. Helsinki: Gaudeamus
ARISTOTELES 2005 Nikomakhoksen etiikka. Hel- sinki: Gaudeamus
BALIBAR, E. 2002 ‘Possessive individualism’ re- versed: From Locke to Derrida. Constellations Vol 9, No 3

CICERO, M. T. 2002 Vanhuudesta. Ystävydestä. Velvollisuuksista. Helsinki: WSOY
EPIKTETOS 2005 Ojennusnuora. The Project Gutenberg EBook www.gutenberg.org/cache/epub/16620/pg16620.html Linkki tarkistettu 3.11.2010
FISSEL, B. 2009 Thrasymachus and the order of pleonexia. Aporia vol. 19 no.1, s.35–43
FREUD, S. 1972 Ahdistava kulttuurimme. Helsinki: Weiling+Göös
FROMM, E. 1939 Selfishness and self-love. Internet: www.erich-fromm.de/data/pdf/1939b-e.pdf Linkki

tarkistettu 2.11.2010

GEORGE, D. 2008 On being "competitive": the evolution of a word. Real-world economics review. Issue no. 48, s. 319–334 Internet:<http://www.paecon.net/PAERreview/issue48/George48.pdf> Linkki tarkistettu 3.11.2010

HANLEY, R. P. 2009 Adam Smith and the character of virtue. New York: Cambridge university press

HIGH, J. 2001 Introduction. Split personality: A brief history of competition in economic theory. Kirjassa Jack High (ed.) Competition. Ilmestynyt sarjassa Critical ideas in economics. Cheltenham: Edward Elgar Publishing limited

HIGH, J. 2002 Competition. The concise encyclopedia of economics. Library of economics and liberty. Internet: www.econlib.org/library/Enc1/Competition.html Linkki tarkistettu 8.11.2010

HOBBS, T. 1651/1985. Leviathan. London: Penguin books.

HOLMES, S. 1990 The secret history of self-interest. Teoksessa Jane J. Mansbridge (ed.) Beyond self-interest. Chicago and London: University of Chicago press

HOMER-DIXON, T. 1999 Environment, scarcity and violence. Princeton and Oxford: Princeton university press

KASPER, W. 2008 Competition. The concise encyclopedia of economics. Library of economics and liberty. Internet: www.econlib.org/library/Enc/Competition.html Linkki tarkistettu 3.11.2010

KEYNES, J. M. 1930 Economic possibilities for our grandchildren. Julkaistu alunperin: The nation and Atheneum, October 11 and 18, 1930. Internet: www.econ.yale.edu/smith/econ116a/keynes1.pdf Linkki tarkistettu 10.10.2010

KROHN, S. 1989 Ydinihminen. Ihmisen mitta ja tulevaisuus. Avaus filosofiseen ihmistutkimukseen. Arator

LOCKE, J. 1689/1995 Tutkielma hallitusvallasta. Tutkimus poliittisen vallan oikeasta alkuperästä, laajuudesta ja tarkoituksesta. Helsinki: Gaudeamus

MACINTYRE, A. 2004 Hyveiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkimus. Helsinki: Gaudeamus

MASSO, I. A. 2005 Yksilöllisyys, identiteetti, oikeudet. Teoksessa Johanna Oksala ja Laura Werner (toim.) Feministinen filosofia. Helsinki: Gaudeamus. S. 128–142

MARCUSE, H. 1973 Eros & civilization. A philosophical inquiry into Freud with a new preface by the author. London: Abacus

MARGLIN, S. 2009 Dismal science. How thinking like an economist undermines society. New York: Oxford university press

MEADOWS, D. & RANDERS, J. & MEADOWS, D. 2004 A synopsis. Limits to growth, the 30-years update. www.mnfor sustain.org/meadows_limits_to_growth_30_year_update_2004.htm

MILL, J. S. 1859/2005 On liberty. Stilwell: Digireads.com publishing

PLATON 1999a Valtio. Helsinki: Otava

PLATON 1999b Teokset VII. Helsinki: Otava

POLANYI, K. 2009 Suuri murros. Aikakautemme taloudelliset ja poliittiset juuret. Tampere: Vastapaino

RAUHALA, L. 1986 Meditaatio. Helsinki: Otava

REVEL, J. F. & RICARD, M. 2000 Munkki ja filosofi. Helsinki: Basam books

ROUSSEAU, J. J. 1782/2000 Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista. Tampere: Vastapaino

RÄSÄNEN, P. 2007 Uusliberalismi ja lupaus vapaudesta. Niin & Näin 4/2007.

SMITH, A. 1759a/1982 The theory of moral sentiments. The online library of liberty. Internet: http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=192&layout=html Linkki tarkistettu 24.9.2010

SMITH, A. 1759b/1999 Ihmisen niistä luonteenpiirteistä, jotka voivat vaikuttaa muiden onneen ja menestykseen. [teoksen The theory of moral sentiments VI osan II ja III osasto] Suom. Matti Norri. Helsinki: Kautelaari kustannus

SMITH, A. 1776/2002 The wealth of nations. Representative selections. Ed. Bruce Mazlish. New York: Dover publications

TAYLOR, C. 1994 Politics of recognition. Teoksessa (Amy Guttmann toim.) Multiculturalism. Examining the politics of recognition. Princeton, New Jersey: Princeton university press

TURUNEN, K. 1997 Halut, arvot ja valta. Jyväskylä: Atena

VON WRIGHT, G. H. 1987 Tiede ja ihmisjärki. Suunnistusyritys. Helsinki: Otava.